

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Шаповала Романа Володимировича – на дисертацію Положенцевої Тетяни Валентинівни «Місце інституту адвокатури в системі правничої допомоги: адміністративно-правовий аспект», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Сучасне суспільство активно розвивається, а демократичні процеси, які відбуваються сьогодні, призводять до того, що люди всі більш активно підвищують рівень своєї правової свідомості, щоб забезпечити захист власних законних прав, свобод та інтересів. Разом із тим, виникають ситуації, коли особа не може самостійно відстояти свої права, а тому звертається до професіоналів, з метою отримання правничої допомоги. Саме в таких випадках правнича допомога стає невід'ємною частиною забезпечення справедливості та рівності перед законом. Важливим суб'єктом надання правничої допомоги є адвокати, які є професійними представниками, що мають необхідні знання, досвід та повноваження для захисту інтересів своїх клієнтів. Адвокати не лише надають консультації, але й беруть активну участь у судових процесах, готують правові позиції, збирають докази, представляють клієнтів у переговорах та інших правових процедурах. Вони є гарантами того, що кожна людина, незалежно від її соціального статусу чи фінансових можливостей, може отримати кваліфіковану допомогу у складних правових ситуаціях. А відтак, не викликає сумніву, що тема дисертаційного дослідження – Положенцевої Тетяни Валентинівни «Місце інституту адвокатури в системі правничої допомоги: адміністративно-правовий аспект» – є своєчасною, актуальною та теоретично і практично значущою. Актуальність обраної теми дисертаційної роботи належним чином обґрунтована авторкою.

Про актуальність роботи також свідчить те, що дисертаційне дослідження спрямоване на реалізацію Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року №

119/2021. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390) (стор.16).

У дисертації чітко сформульовані предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження слугували суспільні відносини, що виникають з приводу адміністративно-правового регулювання місця інституту адвокатури в системі надання правничої допомоги. Предметом дослідження є місце інституту адвокатури в системі надання правничої допомоги, а саме його адміністративно-правовий аспект (стор.17). Мета та задачі дослідження відображають комплексний підхід дисертантки до наукового пошуку, вірно сформульовані та дозволяють повністю розкрити тему дисертаційного дослідження.

Методологічна база, застосована під час наукової роботи здобувачкою, є достатньо широкою, різноманітною, зумовлюється особливостями об'єкта та предмета дослідження. Дисертантка впевнено володіє як загальнонауковими методами наукового пізнання, так і спеціальними, що дозволило їй одержати науково обґрунтовані висновки, які містять в собі елементи наукової новизни.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що дисертація є першим комплексним науковим дослідженням адміністративно-правових аспектів правового регулювання місця інституту адвокатури в системі правничої допомоги. У результаті проведеної роботи сформульовано нові наукові положення та висновки, які запропоновані здобувачем особисто. Основні з них такі:

В роботі дійсно вперше: мету інституту адвокатури запропоновано розглядати в сукупності двох її складових: інститутоутворюючу (засадничу, основну, тобто ту, яка передбачена нормативно-правовим регулюванням) мету інституту адвокатури та додаткову (та, яка не визначена нормативно-правовим регулюванням безпосередньо, проте також реалізується адвокатурою). Інститутоутворюючу мету запропоновано розподілити на три

напрями: забезпечення реалізації та охорони прав, свобод і законних інтересів людини шляхом надання правничої допомоги; участь у забезпеченні дотримання законності та правопорядку в усіх сферах суспільних відносин шляхом надання різних видів правничої допомоги; забезпечення дотримання принципу стримувань і противаг у процесі здійснення публічного адміністрування шляхом реалізації професійного правничого контролю в процесі надання професійної правничої допомоги. Додаткову мету визначено за такими напрямками: правопросвітництво, формування єдиних стандартів правничої професії; у напрямі адаптації позитивного зарубіжного досвіду в організації надання правничої допомоги інститутом адвокатури в Україні запропоновано розробити систему нормативно-правових норм, якими буде закріплено стимули для надання адвокатами правничої допомоги «pro bono»; у напрямі вдосконалення законодавства запропоновано встановити адміністративну відповідальність за окремі склади діянь, які за своєю сутністю є порушенням гарантій адвокатської діяльності. Зокрема, доречно доповнити главу 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення статтею 185-16 «Втручання в діяльність адвоката щодо надання ним правничої допомоги»; прийняти законодавчий акт «Про визначення окремих гарантій щодо забезпечення охорони життя, здоров'я, честі й гідності адвоката та членів його сім'ї, їх майна», відповідно до якого розробити систему державних організаційно-правових і фінансових гарантій у сфері охорони життя, здоров'я, честі й гідності адвоката та членів його сім'ї, їх майна за аналогією зі Службою судової охорони (с.18–19)

Дисертація містить ряд важливих висновків як теоретичного, так і практичного характеру. При цьому викладення матеріалу є послідовним, зваженим, чітким та доступним. Структура роботи є логічною та дозволяє всебічно розглянути підняту проблему. Зроблені пропозиції характеризуються відповідністю реальним тенденціям та обґрунтованістю. Актуальність тематики та вдале застосування методів пізнання обумовлюють

її аргументованість і необхідність для подальшого розвитку правової науки. В цілому, робота виконана на високому науковому рівні.

Позитивно слід відзначити спробу авторки комплексно розкрити місце інституту адвокатури в системі суб'єктів надання правничої допомоги. При цьому цілком логічним є висновок, що інститут адвокатури в системі суб'єктів надання правничої допомоги запропоновано схарактеризувати за такими правовими ознаками: 1) самодостатність – за своїм правовим статусом і відповідно до кваліфікаційних особливостей адвокатів така правнича допомога надається за всіма можливими спектрами, рівнями, видами її надання незалежно від інших суб'єктів надання правничої допомоги, на підставах, визначених законодавством та на умовах, передбачених договором про надання правничої допомоги; 2) самоврядність – організація діяльності адвокатів щодо надання правничої допомоги здійснюється ними ініціативно та самостійно, без втручання з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, відповідно до самостійно визначених внутрішньоорганізаційних принципів; 3) самостійність в обранні способів і видів правничої допомоги; 4) професійність – надання правничої допомоги високої якості кваліфікованої та такої, що відповідає професійним навичкам правничої професії; 5) універсальність – правничу допомогу адвокат може надавати за будь-якими напрямками, видами, складністю, галузями, формами тощо; 6) взаємодія – інститут адвокатури задля ефективного надання правничої допомоги взаємодіє з іншими органами й установами, організаціями незалежно від форми власності та підпорядкування (с.178).

Варто відмітити і проведений здобувачем аналіз місця адміністративно-правових норм серед правових засад функціонування інституту адвокатури України. Місце адміністративно-правових норм серед правових засад функціонування інституту адвокатури України схарактеризовано таким чином: 1) функціонування інституту адвокатури становить об'єкт адміністративно-правового регулювання у зв'язку з підвищеним рівнем суспільної значущості тих функцій, які вона реалізує в суспільних

відносинах. Тому публічний інтерес у належному й ефективному функціонуванні інституту адвокатури обумовлює необхідність його охорони за допомогою засобів адміністративного права, визначення додаткових гарантій; 2) адміністративно-правові норми охоплюють значну частину аспектів функціонування інституту адвокатури (установчі аспекти (визначають процедури набуття права на заняття адвокатською діяльністю, створення організаційних форм адвокатської діяльності тощо); організаційно-правові аспекти; діяльність органів адвокатського самоврядування; процедурні аспекти діяльності адвоката; гарантійний аспект); 3) слугують для охорони, захисту й урегулювання тих сфер адвокатської діяльності, які означені підвищеною суспільною цінністю, зокрема шляхом закріплення адміністративних процедур, правових гарантій, відповідальності; 4) потребують віднайдення оптимального співвідношення між втручанням держави та правових засобів у регламентацію функціонування адвокатури як правничої спільноти та між самоврядністю, професійним самовизначенням адвокатів та їхньої організації (с. 179).

Заслуговує на увагу характеристика ролі інституту адвокатури в процесі надання правничої допомоги. Авторкою констатовано особливу роль інституту адвокатури в процесі надання правничої допомоги загалом, яка може розглядатися триєдиною: 1) як суб'єкт, що безпосередньо надає безоплатну первинну та вторинну правничу допомогу; 2) як суб'єкт, якому надано виняткове право щодо надання окремих видів безоплатної правничої допомоги; 3) як суб'єкт, який водночас існує і в системі безоплатної первинної та вторинної правничої допомоги, і поза цією системою, зберігаючи самодостатність та незалежність. У зазначеному контексті адвокатура як інститут поряд з безпосередньою функцією надання первинної та вторинної правничої допомоги також не перестає здійснювати важливу функцію забезпечення системи стримувань і противаг у процесі реалізації та застосування права всіма суб'єктами правовідносин в Україні, зокрема державними органами й установами, іншими суб'єктами владних повноважень (с. 180).

Дисертанткою виокремлено такі важливі тези щодо напрямів адаптації позитивного зарубіжного досвіду в організації надання правничої допомоги інститутом адвокатури в Україні: 1) розгляд та обрання чіткої моделі надання безоплатної правничої допомоги. Запропоновано розробити систему нормативно-правових норм, якими буде закріплено стимули для надання адвокатами правничої допомоги «pro bono»; 2) забезпечення за допомогою розроблення та закріплення адміністративних процедур, гарантій, умов тощо, реальної участі представників адвокатури в розробленні організаційно-правових засад надання правничої допомоги інститутом адвокатури, зокрема стандартів надання такої допомоги, гарантій для адвокатів і клієнтів, правових підходів до фінансування правничих послуг; 3) забезпечення правових та організаційних умов для гарантування незалежності адвокатів у наданні ними правничої допомоги; 5) необхідно приділяти також увагу і взаємодії Центрів з надання безоплатної правничої допомоги, органів адвокатського самоврядування з громадськістю щодо висвітлення діяльності адвокатури в зазначеній сфері, щодо сутності правничої допомоги, демонстрування успішних випадків, підвищення авторитету адвокатури в зазначеній сфері; 6) варто здійснити розробку загальнодержавних навчальних програм, схем, які будуть доступними та забезпечуватимуть удосконалення практичних і теоретичних навичок адвокатів на постійній і доступній основі; 7) сприяння взаємодії та інтеграції адвокатів України до міжнародно-правових об'єднань адвокатів (с. 184).

Має практичне значення висновок про те, що прийняти законодавчий акт «Про визначення окремих гарантій щодо забезпечення охорони життя, здоров'я, честі й гідності адвоката та членів його сім'ї, їх майна». Доречно розробити систему державних організаційно-правових і фінансових гарантій у сфері охорони життя, здоров'я, честі й гідності адвоката та членів його сім'ї, їх майна за аналогією зі Службою судової охорони (стор.185).

Аналіз викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях свідчить про їх повноту та достовірність. Всі статті відповідають встановленим вимогам до такого роду робіт на предмет постановки в них

актуальної проблеми, аналізу останніх наукових доробок у досліджуваній сфері, формулювання цілей наукового пошуку, завершеності наукового дослідження шляхом вирішення поставленої наукової проблеми. Вивчені наукові статті не містять тотожних за змістом наукових напрацювань інших авторів без посилань на них.

Основні положення автореферату в цілому відображають основний зміст дисертаційної роботи. Обсяг дисертаційної роботи відповідає встановленим вимогам та забезпечує комплексний розгляд поставлених завдань.

Проведений аналіз дисертації свідчить про те, що у ході дослідження опрацьовано значну кількість джерел, зокрема нормативно-правових актів, що слід віднести до переваг роботи. Особливо слід відмітити те, що дисертація виконувалася під час постійних змін у законодавстві, що, очевидно, зумовлювало постійне відстеження цих змін та поглиблену увагу здобувачки до пропозицій, що вносились протягом цього періоду.

Ознайомлення з дисертаційним дослідження Положенцевої Тетяни Валентинівни дає підстави зробити висновок, що його мета повною мірою досягнута. Теоретичні узагальнення та висновки, практичні пропозиції та рекомендації, наведені у роботі, є належним чином обґрунтованими та містять елементи наукової новизни.

Разом з тим, рецензована робота, має декілька дискусійних положень, які потребують додаткового роз'яснення.

1. Розкриваючи у підрозділі 1.1. дисертації сутність, зміст та правову природу правничої допомоги здобувачка робить низку цікавих з теоретичної точки зору висновків. Разом із тим, з огляду на специфіку піднятої у роботі проблематики, було б цілком логічним, якби Тетяна Валентинівна виділила особливості, які характеризують особливе місце адвокатури серед системи суб'єктів надання правничої допомоги.

2. Розглядаючи у розділі 2 дисертації питання організації надання правничої допомоги інститутом адвокатури було б цілком логічним, якби авторкою було висвітлено й такі питання, як: адміністративно-правовий

статус адвокатури, як суб'єкта надання правничої допомоги, а також розкрито такі практичні аспекти його діяльності, як форми та методи.

3. Беручи до уваги те, що дисертаційне дослідження виконувалося на стику правових наук, більшу увагу необхідно б приділити проблемі розмежування відповідних публічних правовідносин за участю адвоката. Наслідком такого розмежування повинно було б стати визначення комплексних груп адміністративно-правових відносин, які виникають за його участю.

4. Судячи зі списку використаних джерел, здобувачка під час підготовки дисертаційного дослідження, проаналізувала значний масив наукових праць різного рівня, зокрема вчених, як із галузі адміністративного права, так і інших галузей права і це є дуже добре, адже нею використано сучасну наукову літературу. Однак дисертантці варто було більш критично ставитись до поглядів вчених та не боятись виловлювати власну точку зору, навіть коли аналізуються праці докторів наук.

5. Опрацьовуючи шляхи удосконалення адміністративно-правового регулювання організації надання правничої допомоги інститутом адвокатури здобувачка робить низку цікавих з теоретичної точки зору пропозицій та рекомендацій. Разом із тим, враховуючи специфіку діяльності адвокатів щодо надання правничої допомоги, було б цілком логічним приділити увагу покращенню організаційних засад надання правничої допомоги адвокатами. А відтак, було логічніше назвати підрозділ: «Напрями удосконалення адміністративно-правових та організаційних засад надання правничої допомоги адвокатами».

Проте, висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, є побажаннями та рекомендаціями, а також свідчать про дискусійний характер питань, що були висвітлені у даному науковому дослідженні.

Теоретичні положення та наукові результати, що містяться у дисертації, варто визнати науково обґрунтованими, корисними для подальшого розвитку науки адміністративного права та процесу.

Загальний висновок.

Дисертаційне дослідження «Місце інституту адвокатури в системі правничої допомоги: адміністративно-правовий аспект» є завершеною працею, в якій отримано нові науково обгрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання — удосконалення адміністративно-правового аспекту регулювання місця інституту адвокатури в системі правничої допомоги. Виходячи із зазначеного, слід вказати, що дисертаційне дослідження за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням досліджених проблем, теоретичним рівнем і практичною корисністю, достовірністю і обгрунтованістю одержаних результатів повністю відповідає науковій спеціальності 12.00.07 та вимогам Порядку присудження наукових ступенів, а його авторка — Положенцева Тетяна Валентинівна — заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри

адміністративного права та адміністративної діяльності

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

доктор юридичних наук, професор

Роман ШАПОВАЛ

Підпис	<i>Шаповал Р.</i>
Засвідчую	<i>[Signature]</i>
Нач. ВК	<i>[Signature]</i>
_____ р.	